

صنعت گردشگری شهر و روستا

(در منطقه اصفهان)

حسین صرامی

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

کلیدواژه‌ها

اوقات فراغت، گردشگری، سفر، جهانگردی، ایرانگردی، اصفهانگردی.

چکیده

فراهم‌آوری زمینه‌های لازم، زیرساخت‌ها و تجهیز امکانات به عنوان برآوردن نیازهای جهانگردان، ایرانگردان و اصفهانگردان و دل‌پذیرکردن سفر و اوقات فراغت آنان، به رشد، توسعه و آبادانی منطقه و کشور نیز می‌انجامد. منطقه اصفهان، یکی از مراکز قدیمی سکونت - تمدنی ایران و جهان است که برخلاف محدودیت‌های کشاورزی و مشکلات بخش صنعتی، دارای ظرفیت‌های بسیار بالای گردشگری، شامل شهر پرجاذبه و باستانی اصفهان، حومه‌های دیدنی و روستاهای کهن با مشخصات ویژه محلی و معیارهای بومی، لهجه‌ها، سنت‌ها و یادمان‌های مختلف است که بایستی با تجهیز آن و بسترسازی‌های فرهنگی، ایجاد ساز و کارهای مربوطه، رفع موانع احتمالی، توجه بیشتر مردم و ایجاد تأمینات لازم، در رونق این صنعت بین‌المللی و کارساز و آبادگر، یعنی توریسم کوشید. مقاله با همین هدف، با روش میدانی - اسنادی تهیه شده، به تشریح توانمندی‌های طبیعی، انسانی منطقه پرداخته، راه‌کارهای لازم را ارائه داده، و نتیجه‌گیری کرده است.

مقدمه

شاید به جرأت بتوان گفت که تنها منبع درآمد یک کشور که هیچ‌گاه دست‌خوش خسارت جدی، کمبود و فقدان نخواهد شد، همانا جاذبه‌های جهانگردی و توریسم است. البته توریسم داخلی نیز اهمیت خود را در توسعه اقتصادی و فرهنگی دارد.

امروزه بسیاری از کشورها به جهت ارزش افزوده فوق‌العاده صنعت توریسم، ایجاد جاذبه‌های جهانگردی را جزء استراتژی اقتصادی و حتی ملی خود قرار داده‌اند، پارک‌های وحش، باغ‌های گل و حتی ساختمان‌های آسمان‌خراش، شهرهای زیردریایی و آکواریوم اگرچه تاریخی نیستند؛ لیکن به جز استفاده و بهره‌برداری مطلوبی که از آن‌ها در داخل کشورها می‌شود، به گونه‌ای طراح‌ی می‌شوند که برای مشتاقان و جهانگردان نیز جاذبه داشته باشد.^۱ صنعت گردشگری، به ویژه در قرن بیست و یکم، از نظر اقتصادی، بسیار مهم و عملاً بزرگ‌ترین منبع تجارت بین‌المللی، وسیله مهم تحصیل ارز، شناساندن تولیدات و محصولات داخلی به دیگران و در نتیجه، وسعت و گسترش بازارهای صادراتی است، و به لحاظ دارا بودن قابلیت تحرک در تولید، توزیع و مخصوصاً برای خدمات گوناگون و کمک به سرعت گردش پول و مهم‌تر از همه، ایجاد اشتغال، از مهم‌ترین منابع و نوعی صادرات نامرئی به شمار می‌رود. به علاوه، موجبات حسن تفاهم بین دولت‌ها و ملت‌ها و تبادل فرهنگ و تمدن می‌شود، مخصوصاً برای ایران به دلیل جوانی جمعیت و بالا بودن نرخ بی‌کاری، نوسانات اقتصادی، سیاسی، مسأله تک‌محصولی نفت و نیز ویژگی‌های خاص تاریخی تمدنی آن که جزء ده کشور اول دیدنی - توریستی دنیا و پنجمین کشور تاریخی جهان به شمار می‌رود^۲، اهمیت و ضرورت بیشتری دارد، و می‌تواند از نظر اقتصادی، چندین برابر نفت و از نظر

اجتماعی، مولد هزاران شغل جدید و شریف باشد؛ چنان‌که امثال کشورهای ترکیه، ایتالیا، یونان، اسپانیا، هند و مصر، بیشترین درآمدها را مدیون فعالیت‌های گردشگری است، و مهم‌تر این‌که وجود و فراوانی توریسم، شاخص ثبات، امنیت، حاکمیت نظام و اشاعه فرهنگ اغماض، پذیرش و هضم و احترام به فرهنگ خود و دیگران است.

ایران با فراوانی امکانات و تنوع جاذبه‌های طبیعی یک و انسانی و موقعیت ویژه، برای جهانیان به معنی اعم و برای همسایگان به معنی اخص، بسیار حساس و ممتاز است، بدیهی است اصفهان در مرکز این توجه است، و با جاذبه‌های متنوع و اصیل خود، قلب گردشگری ایران به شمار می‌رود^۳. به طور کلی توریسم، صنعتی سالم، مفید، خوش نتیجه، فاقد آلودگی، چندبعدی و توسعه آن، شاخص پایداری سیاسی و اقتدار ملت و دولت است؛ بنابراین، صنعت گردشگری برای ایران نه یک انتخاب؛ بلکه یک ضرورت است. یکی از مسؤولان گردشگری کشور می‌گوید: با ورود هر شش توریست خارجی، یک شغل ایجاد می‌شود؛ یعنی داشتن شش میلیون توریست، یک میلیون شغل در پی دارد. البته برای توریست داخلی، هر پنجاه مورد یک شغل آفریده

**وجود و فراوانی
توریسم،
شاخص ثبات،
امنیت، حاکمیت
نظام و اشاعه
فرهنگ اغماض،
پذیرش و هضم
و احترام به
فرهنگ خود و
دیگران است**

۱. گلناری، منصور، «زمینه‌های مطلوب برای

توریسم فرهنگی در استان اصفهان»، ص ۶۱.

۲. خزیم، احمد، «معاون عمرانی وزارت کشور در

مصاحبه با خبرنگاران»، ص ۵.

می‌شود.^۱ در نتیجه، بی‌توجهی یا توجه کم‌تر به امر گردشگری، خسارات جبران‌ناپذیر مادی و معنوی به دنبال دارد، و نوعی ائتلاف منابع، لاینحل ماندن معضل بی‌کاری و استمرار مشکلات اقتصادی خواهد بود.

توانمندی‌های گردشگری منطقه

منطقه اصفهان، شامل مادرشهر اصفهان و روستاهای اطراف آن، از امکانات و ویژگی‌های بسیار قوی توریستی، تفریحی، علمی و فرهنگی - به ویژه برای خارجی‌ان - برخوردار است که ضرورت دارد با برنامه‌ریزی و سرمایه‌گذاری بیشتر، آن را در معرض بازدید توریست‌های داخلی و خارجی قرار داد تا گذشته از بازدهی‌های فرهنگی، معنوی و اقلیم‌بازدیدکنندگان، هزاران شغل نیز ایجاد شود.

موقعیت مرکزی، اعتدال هوا، طبیعت و اقلیم چندگونه (سرد و کوهستانی در غرب، و گرم و بیابانی در شرق، دشت‌های مفرح و مرطوب کناره‌های زاینده‌رود... و حتی وجود شن‌زارهای کویری و دیدنی‌های آن)، مرداب گاوخونی، زاینده‌رود زیبا، مادی‌ها، آب‌راه‌ها، آثار قنات‌ها، روستاهای گلین و بعضاً سرسبز، حیات وحش، باغ‌های گل و میوه و پرندگان، منطقه مفرح و باغستان منارجنبان، آتشگاه، آتشکده و بقایای باستانی برجای مانده از اعصار پیش از اسلام و نیز شهرموزه زیبا و جذاب اصفهان، مخصوصاً میراث‌های تمدن عصر صفوی، میدان نقش

**تمام ساحل
زاینده‌رود، از
سرچشمه تا
مرداب، زیبایی
خاصی جهت
بهره‌گیری
گردشگری و
صرف اوقات
فراغت دارد**

جهان، عالی‌قاپو، هشت بهشت، چهل ستون، پل خواجه، سی و سه پل، مدرسه امام جعفر صادق علیه السلام، بازار سرپوشیده سه محلات قدیمی، جلفا و کلیسای وانک، لهجه، آداب و رسوم، سنت‌ها و خوردنی‌های جالب (گز، بریان، خربزه، سبزی و به)، سقاخانه‌ها، سنگاب‌ها، برج‌های کبوتر، معماری‌های سنتی، صنعتی، کارخانجات ریسندگی و بافندگی بازمانده از عصر مشروطیت، مهمانسرای عباسی که ترکیبی است از کهنه و نو، سنت و صنعت، هنر و تکنولوژی، زیارتگاه‌ها و هم‌چنین استقرار صنایع جدید فولاد، ذوب آهن و پلی‌اکریل، باعث شده است تا از گذشته‌های دور تا امروز، سیاحان و جهانگردان، عشق سفر به اصفهان داشته باشند، و این شهر را در زمره بارزترین شهرهای دیدنی و تاریخی جهان بشمارند، و طی سال‌های اخیر، به نشانه عظمت و حفظ پیوندهای فرهنگی و سیاسی با بسیاری از شهرهای بلندآوازه جهان، امثال فلورانس، سن‌پترزبورگ، شیآن، یاش، هاوانا، بارسلونا، فرایبورگ و کوالالامپور، خواهرخواندگی پیدا کند.^۲

گنجینه‌های هنری، فرهنگی و تاریخی اصفهان آن‌چنان زیاد و متنوع است چهارکه، به حق آن را نصف جهان لقب داده‌اند؛ مواردی از آن به شرح زیر است:

۱. زاینده‌رود و مادی‌ها: تمام ساحل

۱. همان.

۲. وارثی، حمیدرضا، «معرفی خواهرخوانده‌های

اصفهان»، ص ۳۰.

زاینده رود، از سرچشمه تا مرداب، زیبایی خاصی جهت بهره‌گیری گردشگری و صرف اوقات فراغت دارد. خوش‌بختانه این پدیده طبیعی و انشعابات آن، تقریباً از سراسر منطقه عبور می‌کند، و در دسترس اکثریت شهرها و روستاها قرار دارد.

۲. مراکز مذهبی: مسجدها، تکیه‌ها، حسینیه‌ها و مخصوصاً امام‌زاده‌های متعدد که در تمام شهرها و روستای منطقه وجود دارد، امام‌زاده‌های واقع در شهر اصفهان، خوراسگان و روستاهای اصفهانک، ده‌کرم، مورنان، ازیران و سمسور، قبرستان قدیمی رهنان، مسجد تاریخی هفت شویه (عصر سلجوقی). مثلاً مقبره علامه مجلسی، مخصوصاً در روزهای پنج‌شنبه و جمعه، مواردی تا سه هزار زائر داشته است. به گفته مسؤل مقبره، از کشورهای هم‌چون امارات، لبنان، هند، پاکستان و عربستان، نیز گروه‌هایی برای زیارت آن می‌آیند.^۱

در اصفهان، گذشته از زیارتگاه‌های ویژه مسلمانان، زیارتگاه‌های متعدد یهودیان مانند استرخاتون، امام‌زاده یعقوب و زیارتگاه‌های مسیحی مانند کلیساهای وانک، یوحنا، گریگور، بیت لیم، مریم، لوقا، سرکیس و نیز آتشکده زرتشتی وجود دارد.

۳. مناظر تاریخی: منار زیار، منار رادان، برج‌های گورت و زیار، کبوترخانه‌ها، بئج منارجنبان، شش حمام شیخ‌بهای، نقش جهان، میدان و مسجد عتیق و....

۴. پدیده‌های طبیعی (اکوتوریسم):

پناهگاه حیات وحش کلاه‌قازی (در برآن جنوبی)، شکارگاه‌ها، کوه صفه، زاینده‌رود، تالاب گاوخونی، چشمه‌سارها و غیره.

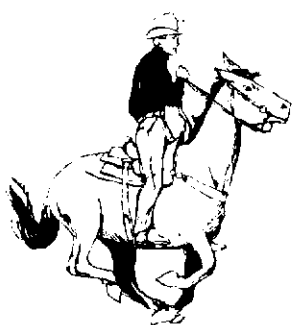
۵. امکانات ورزشی که یکی از ارکان مهم صنعت گردشگری است، در استان اصفهان، زمینه‌های زیادی دارد. سالن‌ها، زمین‌های ورزشی، امکانات کوه‌پیمایی، اسب‌سواری، شنا، اسکی و نیز ورزش‌های باستانی، محلی و زورخانه‌ای، محیط‌های پرنشاط، شاد و جاذبه‌داری می‌آفرینند.

۶. هنرهای دستی: شامل دست‌ساخت‌ها، یل‌سازی‌ها، کاشی‌کاری‌ها، گچ‌بری‌ها، و نیز خاتم‌کاری، مینیاتورسازی، قلم‌کاری، ملیله‌دوزی، میناکاری، طلاسازی، نقره‌زنی، قلم‌زنی و غیره هفت.

۷. کوه صفه (گردشگاه عمومی): این کوه کوچک و زیبای چسبیده به اصفهان، به دلیل هوای پاک، اشراف آن به شهر، شیب متنوع (ملایم و تند)، چشمه‌سارهایی امثال خاجیک، ژئومورفولوژی ویژه، پارک جنگلی، باغ‌وحش، گیاهان خودرو، امکانات سازمان کوه‌نوردی و شهرداری، رستوران‌ها، فضاهای سبز آراسته به انواع گل، نورافشانی‌ها و نیز چشم‌اندازهای شهری و روستایی اطراف آن، دارای جاذبه گردشگری محلی، منطقه‌ای و حتی خارجی خوبی است.

۸. مجموعه فرهنگی - تاریخی، بازرگانی پل شهرستان: پل زیبا و قدیمی شهرستان، بازمانده عصر ساسانی که واقع

۱. امینی، طیبه، بررسی جغرافیایی آرامگاه مجلسی.

**اسب‌سواری،
شنا، اسکی و نیز
ورزش‌های
باستانی، محلی
و زورخانه‌ای،
محیط‌های
پرنشاط، شاد و
جاذبه‌داری
می‌آفرینند**

در هسته اولیه پیدایش شهر اصفهان، واسط و رابط دهکده قدیمی جسی و محدوده دژ باستانی سارویه، در جوار ساحل زاینده رود و شرق تپه تاریخی موسوم به اشرف، همراه با نمایشگاه و تفریحگاه جنبی آن، جالب و قابل بررسی است.

۹. فرهنگ سراها: موزه‌ها، نگارخانه‌ها، اردوگاه‌های تفریحی - فرهنگی داخل و اطراف شهر که همه دارای جاذبه‌های ویژه هستند؛ مانند موزه تاریخ طبیعی، موزه هنرهای معاصر و هنرهای خورشید، مرکز فرهنگی - تربیتی استاد همایی، شهید همت، شیخ بهایی، شهید مفتح، اندیشه، توس، قائمیه، شهید خرازی، مرکز فرهنگی دارالقرآن (جنوب منطقه اصفهانک)، مرکز

خوراکی‌های

ویژه و خانه جوان، کانون بانوان و آسمان‌نما خوش‌مزه (آموزش نجوم)، فرصت‌های خوبی برای اصفهان مانند بهره‌گیری و استراحت گردشگران است.

۱۰. انواع معماری و هنرهای ساختمانی پل‌ها، مساجد، معابد، معابر، مقابر، بقاع، مساکن شهری و روستایی، فضاهای گذرگاهی، بازار و بازارچه، تیمچه و سراها، حمام‌ها، گنبدها و مناره‌ها همه در اصفهان و حومه، شگفت‌انگیز و دیدنی است.

۱۱. خوراکی‌های ویژه و خوش‌مزه اصفهان مانند بریانی، گز و به، معروفیت جهانی دارد.

۱۲. خیابان معروف، قدیمی و بسیار زیبای چهارباغ که مطمئناً از نظر قدمت، فضاهای سبز، پنج خطه بودن (ماشین‌رو و پیاده‌رو)، طول و عرض متناسب و منتهی

شدن به رودخانه و تنوع کارکردها و ساختمان‌های باستانی و فرهنگی اطراف آن، جالب‌تر از شانزله‌لیزه پاریس است. شاردن، جهانگرد معروف فرانسوی درباره چهارباغ اصفهان می‌نویسد: «این خیابان، زیباترین معبری است که تاکنون دیده، و یا شنیده‌ام».^۱

۱۳. میدان نقش جهان: میدان نقش جهان با مجموعه عناصر و عملکردها در نقش‌های سیاسی، مذهبی، اقتصادی، تفریحی و هنری، ستاره‌ای درخشان در آسمان هنر و زیبایی ایران و جهان است.^۲ یکی از ایران‌شناسان فرانسوی می‌نویسد: «میدان قدیمی نقش جهان در شهر اصفهان را در نظر بیاورید چه زیبایی خیره‌کننده‌ای دارد، و در عین حال، تکنیک علمی آن هم تحسین‌برانگیز است. در واقع، هوش و استعداد و تسلط فنی سازندگان این اثر در امر ساختن آن مساجد، ساختن آن گنبدها و کاشی‌کاری‌ها و به وجود آمدن آن رنگ‌ها، قابل تأمل است. چه تعداد دانشمند، مهندس، کارشناس فنی، صنعتگر، کارگر و هنرمند در پایه‌ریزی این بنای عظیم و به انجام رساندن این رویداد هنری نقش داشته‌اند».^۳

۱۴. بازار بزرگ: بازار قدیمی و سرپوشیده و زیبای اصفهان، «یکی از

۱. هنرفر، لطف‌الله، گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۴۸۶.

۲. صرامی، حسین، «ساماندهی میدان نقش جهان»، ص ۹۴.

۳. دیدیه، گزیندو، «اهمیت بررسی نحوه اشاعه تکنولوژی در مطالعات انسان‌شناسی»، ص ۳۱۶.

بزرگ‌ترین و جالب‌ترین بازارهای شهرهای ایران و حتی جهان اسلام به شمار می‌رود.^۱

۱۵. قبرستان قدیمی و فرهنگی تخت فولاد که مدفن هزاران عارف، عابد، عالم، شاعر، فیلسوف، پیامبر و انبوه شهیدان است، و معماری‌های ناب، آب‌انبارها، گنبدها، تکایا، سنگ‌نشته‌ها و یادمان‌های ویژه دیگری دارد که بسیار، تأمل‌برانگیز و دیدنی است.

۱۶. مقبره خارجیان: معرفی، حفظ و احیای این قبور، به عنوان یکی از منابع غنی جذب جهانگرد و ایرانگرد که به طور حتم، مورد استقبال ویژه اتباع کشورهای آلمان، آمریکا، انگلستان، استرالیا، روسیه، سوئیس، فرانسه، گرجستان، لبنان، لهستان و هلند که شرح حال هم‌وطنان آنان مورد بررسی قرار گرفته است، قرار می‌گیرد.^۲

استاد باستانی پاریزی در همین زمینه می‌نویسد: اصفهان، شهر ناشناخته‌ای نیست. این، شاید یکی از معدود شهرهای دنیا باشد که از پایتخت مملکتش معروف‌تر است. بنیاد قویم و قدیم شهر، پشتوانه آن زاینده‌رود که در واقع به کوه پیوسته و سرنوشت شهر اصفهان را با ابدیت پیوند زده است، و به همین دلیل، همیشه مطمح نظر مردمان عالم بوده، و قدیمی‌ترین و مفصل‌ترین سفرنامه‌های اهل اطلاع را به خود اختصاص داده است.

شهری که قرن‌ها و هزاره‌ها، مهبط نظر ارباب سیاست و اصحاب کمال بوده، اهل اقتصاد را به خود جذب نموده، دیده

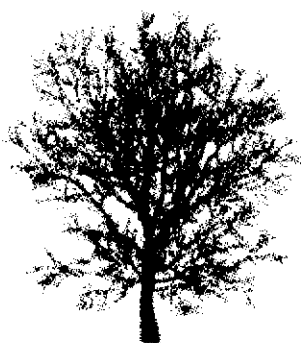
هنرمندان را سرمه بینایی معرفت مکحول نموده، بزرگ‌ترین و کارآمدترین نهادهای کشاورزی و صنعت را از ایام قدیم در حضانت خود گرفته، البته جای آن دارد که مورد توجه نه تنها ایرانیان؛ بل مردمان سایر کشورها قرار گیرد، و کم نبوده‌اند هیأت‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی که ماه‌ها و سال‌ها در این شهر بزرگ، بیتوته کرده‌اند، و بسیاری از افراد آن‌ها در این خاکدان، غنوده‌اند - شهری که روزگاری با لندن، لاف همسری و برابری می‌زده، و گاهی از آن شهر، پرجمعیت‌تر بوده است.

بنابراین، هیچ مایه تعجب نیست اگر چنین شهری خوابگاه ابدی بسیاری از این‌گونه مسافران - که کم‌کم جزء مجاوران به شمار رفته‌اند - شده باشند - بزرگانی از نوع صائب که خود گفته بود:

کلک صائب، اصفهان را زنده‌رودی دیگر است....

مهم این است که شهری مثل اصفهان - که یکی از مذهبی‌ترین شهرهای ایران است - در حفظ آرامگاه و احترام این رهگذران - که اغلب غیر مسلمان بوده‌اند - کمال گشاده‌دستی و سعه صدر را مرعی داشته، و در واقع، وجود این آثار را جزء هویت تاریخی و شناسنامه قدمت خود به شمار آورده، موقعیت بین‌المللی و جهانی بودن خود را تثبیت کرده است... نباید تصوّر کرد که مرگ این همه مسافر که در خاک اصفهان خفته‌اند، ناگهانی و مفاجات صورت گرفته

۱. شفق، سیروس، «تحلیل فضایی کالبدی بازار اصفهان»، ص ۲۲.
۲. مظاهری، هوشنگ، آرامگاه خارجیان در اصفهان، ص ۵۰.

اصفهان، شهر

ناشناخته‌ای

نیست. این،

شاید یکی از

معدود شهرهای

دنیا باشد که از

پایتخت

مملکتش

معروف‌تر است

باشد. بسیاری از آن‌ها مقیم دائم اصفهان شده‌اند، و بسیاری بدان سبب بدان‌جا آمده‌اند که همان‌جا سر به خاک بسپارند، و اغلب آرزوی مرگ در کنار زاینده‌رود را داشته‌اند. یک دلیل ما تقاضای مرحوم پروفیسور پوپ ایران‌شناس نامدار آمریکایی است که در نامه خود خطاب به مرحوم دکتر صدیق اعلم می‌گوید: «آرزوی من این است که جسد در ایران به خاک سپرده شود و... اجازه بگیرد من در وصیت‌نامه خود قید کنم که پس از مرگ، جنازه مرا به ایران حمل کنند، و در اصفهان به خاک بسپارند تا آیندگان، از ستایش من نسبت به ایران و هنرمندان و متفکرین بزرگی که در دامان خود پروریده است، مستقیماً و به رأی‌العین آگاه شوند...».

طرح ارتباط ارگانیکی امن و سریع منطقه، جهت گسترش دسترسی‌ها و امکانات تفریحی... پیاده‌روی و اسب‌سواری باید مورد توجه قرار گیرد

بنابراین، هیچ عجیب نیست که ما مقبره پروفیسور پوپ و همسرش را در کنار زاینده‌رود، در کمال شکوه مشاهده می‌کنیم، و صدها گور دیگر را که همگی، فرنگی بوده‌اند! گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۷. روستاگردی: با عنایت به جاذبه‌های شدید توریستی شهر اصفهان، مناسبت دارد زمینه‌های روستاشناسی و روستاگردی آن نیز بررسی و سازماندهی شوند، تا فضای گردشگری منطقه، متنوع و تکمیل شود:

الف) تنظیم و تدوین کلی سیاست‌های عمرانی روستا، جهت توسعه و حفاظت بافت‌های تاریخی و معماری‌های اصیل روستا (مساجد، مساکن، خانه‌های اربابی و رعیتی، امام‌زاده‌ها، آب‌انبارها، قنوات،

پل‌ها، سدها، بندها، برج‌های کبوتر، آسیاب‌ها و غیره).

ب) بهسازی و رونق بخشیدن به بافت فیزیکی و کالبدی روستاها و ایجاد جاذبیت و امکانات سکوتی مطلوب سنتی و مدرن؛ چادر، کمپ، اتاق، ویلا، باغ، استراحتگاه، کافه، چای‌خانه، غذاخوری و تعبیه سرویس‌های بهداشتی و دست‌شویی‌های عمومی.

ج) گسترش فضاهای درختی (باغ و بیشه) و گل‌کاری‌ها برای فروش و استفاده و لطافت بیشتر محیط، ایجاد کمپینگ، امکانات پیک‌نیک و استراحت مهمانان.

د) ایجاد فضاهای ورزشی مناسب و مختلف زمستانی، تابستانی برای انجام و احیای ورزش‌های محلی، ملی و عمومی.

ه) ساحل‌سازی، ایجاد آب‌نما، استخر شنا، پرورش ماهی و آب‌زیان و طراحی آکواریوم در روستاهای حواشی زاینده‌رود.

و) طرح ارتباط ارگانیکی امن و سریع منطقه، جهت گسترش دسترسی‌ها و امکانات تفریحی و مہیایی‌های پیاده‌روی، اسب‌سواری و استفاده از دوچرخه، کالسکه و نیز امکانات بیشتر جابه‌جایی‌های ماشینی (اتوبوس، مینی‌بوس، سواری و...) باید مورد توجه قرار گیرد.

ز) گسترش صنایع تبدیلی کشاورزی، دامی، باغی؛ امثال پشم‌ریسی، رنگ‌رزی،

۱. باستانی پاریزی، محمدابراهیم، مقدمه کتاب آرامگاه خار جیان در اصفهان، صص ۱-۲.

قالی بافی، بسته‌بندی سبزی و میوه، عرضه گیاهان دارویی و زینتی، خشکبار، تنقلات، ترشیجات، شیرینی‌جات، نان، دوغ و آش‌های محلی.

ح) استفاده از اراضی قرق شده جهت حفاظت گونه‌های مختلف جانوری، گیاهان خودرو (دارویی و زینتی)، علوفه و غیره.

ط) پاسداری از هویت‌های اصیل روستایی؛ لهجه، لباس، مراسم؛ مخصوصاً جشن‌های نوروز، عقد و عروسی و میهمانی‌ها، سوگواری‌ها، تشریفات عزاداری‌ها در عاشورا (روز شهادت امام حسین علیه السلام) و رمضان (ایام شهادت حضرت علی علیه السلام)، سنت‌ها، بازی‌های محلی، انواع آش و غذاهای بومی، مراسم آب‌باری، بذرافشانی، خرمن‌کوبی و نیز قالی‌بافی و غیره. هـت

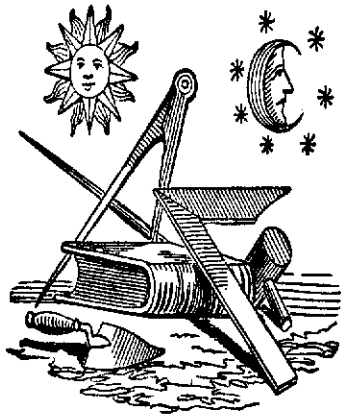
ی) ایجاد و رونق بازارهای هفتگی، محلی و مناسب جهت عرضه، معرفی و بده‌بستان محصولات و کارهای دستی و نیز بهره‌گیری‌های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی از تجمع اهالی.

ک) فرهنگ‌سازی برای عموم و عوام در احترام و تأمین امنیت و عزت گردشگر و میهمانان خارجی و داخلی و توجیه دستاوردهای فراوان اقتصادی - فرهنگی این صنعت برای عوام و خواص. یکی از پژوهشگران در مورد بعد درآمدی آن می‌نویسد: در روزگار جدید، سه منبع درآمد اقتصادی در روستاها ظهور کرده است که فوق‌العاده اهمیت دارد، این منابع،

عبارت‌اند از: منابع معدنی، منابع جغرافیایی و منابع توریستی.^۱

نتیجه

رشد بالای جمعیت منطقه اصفهان و ازدیاد متقاضیان کار از یک طرف، کم‌آبی^۲ و محدودیت‌های کشاورزی و نیز مشکلات صنعتی ناشی از رقابت همسایگان، کهنگی ماشین‌آلات، گرانی ارز و... از سوی دیگر، موانعی در امر اشتغال و اقتصاد منطقه ایجاد کرده است، بخش گردشگری که زمینه و جاذبیت‌های آن به تعدد و تنوع و نمونه‌بودن در اصفهان و روستاهای قدیمی آن وجود دارد، می‌تواند گریزگاه مناسبی برای جبران مشکلات و محدودیت‌ها باشد، جامعه را از بن‌بست‌های مربوطه نجات دهد، به رونق اشتغال و اقتصاد و بسط تبادلات فرهنگی بینجامد؛ بنابراین، توجه به صنعت گردشگری برای منطقه اصفهان، دارای اهمیت و اولویت است، و بی‌توجهی به آن، نوعی هدردهی منابع و دوری از واقعیت‌ها تلقی می‌شود که بایستی با اشاعه فرهنگ، آگاهی و گوش‌زد کردن ارزش‌های مادی و معنوی توریسم و مہیابیی‌های دیگر، از این فعالیت بی‌خطر و بی‌ضرر و صنعت فاقد آلودگی و در واقع، صادرات نامریی و کم‌هزینه، در حد بالایی سود جست. هم‌چنین از جنبه‌های تنش‌زدایی منطقه‌ای و جهانی، ارتباطات بین تمدنی، روابط

توجه به صنعت گردشگری برای منطقه اصفهان، دارای اهمیت و اولویت است، و بی‌توجهی به آن، نوعی هدردهی منابع و دوری از واقعیت‌ها تلقی می‌شود

۱. حسینی ابری، حسن، مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران، ص ۲۴۶.

فرهنگی، تفاهات ملی و بین‌المللی آن، غافل نبود.

پیوست‌ها

یک) ایران از نظر تنوع اقلیمی و کثرت گونه‌های گیاهی و جانوری، همانند یک قاره است.

دو) شهر اصفهان را با ویژگی‌های خاص، که مخصوص شهرهای شرقی - اسلامی است به عنوان یک شهر نمونه، نسبت شهرهای ایران می‌شناسیم.^۱

سه) بازار اصفهان، در مجموع به لحاظ موقعیت اقتصادی، اجتماعی، هنری و معماری، چنان اهمیت و جذابیتی دارد که در بین بازارهای شهرهای بزرگ اسلامی، شاخص است، و اهمیت جغرافیایی ویژه‌ای دارد.^۲

چهار) اصفهان از شهرهای بسیار قدیمی ایران است، حسن موقع جغرافیایی و طبیعی آن در مرکز فلات ایران، خاک حاصل خیز و زاینده‌رود در همه دوران‌های گذشته به آن امکان داده است از مراکز مهم فعالیت‌های نژاد آریایی باشد.^۳

پنج) برج‌های کبوتر یا کبوترخانه‌ها، ساختمان‌های خشت و آجری هستند که برای آشیان کردن کبوتران و استفاده از کود آن‌ها ساخته‌اند. چارلز ریچاردز یکی از جهانگردان اروپایی در این باره می‌نویسد: یکی از برجسته‌ترین و شگفت‌انگیزترین چیزها در حول و حوش اصفهان، برج‌های گرد و بلندی است که قسمت فوقانی آن، طرح‌های زیبا و دل‌انگیز دارد. این‌ها شبیه

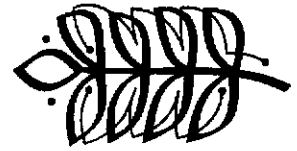
برج‌های گرد قصور قرون وسطی در انگلستان است...^۴

شش) از ویژگی‌های این ساختمان این است که اگر یکی از مناره‌ها را تکان دهند، مناره دیگر هم تکان می‌خورد.

هفت) اصفهان - از دیرباز - گاهواره هنر و تجلی‌گاه زیبایی‌های ایران بوده است. هنرهای نظیر نقاشی، مینیاتور، کاشی‌سازی، قالی‌بافی، تذهیب، قلم‌زنی، موسیقی و ده‌ها هنر دیگر که جهان هنر را چه از جهت ظرافت و چه از نظر ذوق و ابداع، مبهور می‌کند، ثمره و حاصل هنرمندی هنرمندان سرزمین اصفهان است.^۵

هشت) فرش اصفهان از نسل‌ها پیش جزء فرش‌های ظریف، بالاستحکام و مرغوب ایران بوده است.^۶

نه) اصفهان نه تنها بزرگ‌ترین شهر خشک و بیابانی ایران؛ بلکه یکی از بزرگ‌ترین شهرهای خشک و کم‌باران دنیا به شمار می‌آید.^۷

ایران از نظر تنوع اقلیمی و کثرت گونه‌های گیاهی و جانوری، همانند یک قاره است

۱. شفقی، سروس، جغرافیای اصفهان، ص ۲.
۲. همو، «تحلیل فضایی کالبدی بازار اصفهان»، ص ۲۳.
۳. هنرفر، لطف‌الله، گنجینه آثار تاریخی اصفهان، ص ۱.
۴. اشراقی، فیروز، اصفهان از دید سیاحان خارجی، ص ۵۶۵.
۵. انصاری، هرمز، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی اصفهان، ص ۴۴۵.
۶. همان، ص ۱۵۳.
۷. شفقی، سروس، «تحلیل فضایی کالبدی بازار اصفهان»، ص ۲۴.

فهرست منابع و مآخذ

۱. اشراقی، فیروز، *اصفهان از دید سیاحان خارجی*، اصفهان: آتروپات، ۱۳۷۸ش.
۲. امینی عادل، طیبه، *بررسی جغرافیایی آرامگاه مجلسی*، تحقیق موردی و میدانی، گروه جغرافیا، دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۱ش.
۳. انصاری، هرمز، *مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی اصفهان*، به کوشش احمد جواهری، تهران: نقش جهان، چاپ اول ۱۳۷۹ش.
۴. باستانی یاریزی، محمدابراهیم، *مقدمه کتاب آرامگاه خار جیان در اصفهان*، اصفهان: غزل، ۱۳۷۹ش.
۵. حسینی ابری، حسن، *مدخلی بر جغرافیای روستایی ایران*، اصفهان: دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۰ش.
۶. خرم، احمد، «معاون عمرانی وزارت کشور در مصاحبه با خبرنگاران»، *ضمیمه روزنامه اطلاعات*، ۲۲ اسفند ۱۳۷۹ش.
۷. دیدیه، گزیندو، «اهمیت بررسی نحوه اشاعه تکنولوژی در مطالعات انسان‌شناسی»، *ترجمه جلال‌الدین رفیع‌فر، نامه علوم اجتماعی*، زمستان ۱۳۷۳ش، شماره ۷.
۸. شفقی، سیروس، «تحلیل فضایی کالبدی بازار اصفهان»، *فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی*، مشهد، ۱۳۸۰ش، شماره پیاپی ۶۰.
۹. همو، جغرافیای اصفهان، اصفهان: دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۱ش.
۱۰. صرامی، حسین، «ساماندهی میدان نقش جهان»، *فصل‌نامه فرهنگ اصفهان*، ۱۳۷۵ش، شماره ۲ و ۳.
۱۱. گلناری، منصور، «زمینه‌های مطلوب برای توریسم فرهنگی در استان اصفهان»، *فصل‌نامه فرهنگ اصفهان*، ۱۳۷۴ش، شماره ۱.
۱۲. مظاهری، هوشنگ، *آرامگاه خار جیان در اصفهان*، اصفهان: غزل، ۱۳۷۹ش.
۱۳. وارثی، حمیدرضا، «معرفی خواهر خوانده‌های اصفهان»، *مجله علمی - تخصصی جغرافیایی چشم‌انداز*، دانشگاه اصفهان، ۱۳۸۱ش، شماره ۹.
۱۴. هنرفر، لطف‌الله، *گنجینه آثار تاریخی اصفهان*، اصفهان: دانشگاه اصفهان، ۱۳۵۰ش.

